

Historisk Litteratur og Kritik.

31. Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, indeholdende Bidrag til Dansk Historie af utrykte Kilder, udgivne af *C. F. Wegener*. Kiöbenhavn. I Commission hos *C. A. Reitzels* Bo og Arvinger. Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri. 1852—55. LXXXIV. 296. 46. 4to.

Blandt de Institutioner i vort Fædreland, for hvilke Aaret 1848 kan siges at betegne en ny Epoke, er ogsaa den fra hvilken nærværende Værk er udgaact. Det Kongelige Geheime-Archiv har, fra hint Aar af, erholdt en ny Overbestyrelse og Archivar, en Forøgelse af Archivaliernes Forraad, af Lokalet og af Embeds- og Tienstpersonalet. Enhver, der langt tilbage i Tiden har besøgt Archivet, vil nu ikke finde sig tilrette i det, for en stor Deel nye Lokale, eller i den driftige velordnede Virksomhed gjenkjende de ældre Arbeidsformer. Alle de successive Foranstaltninger, hvoraf denne Archivets Omdannelse er Resultat, lærer man at kiende af de her (S. I—LXXXIV) meddelte udførlige Uddrag af Geheimearchivarens allerunderdanigste Aarsberetninger angaaende Archivets Tilstand og Virksomhed i Tidrummet 1848—54. Selve Lanfen herom udgif fra den første Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet, nuværende Biskop Mourad; den optoges, understøttedes og udførtes af hans Eftermand, Conferentsraad Madvig. Geheimearchivets Forøgelse hidrører for største Deel fra de Archivalier indtil 1750, der fra Monarchiets forskjellige Ministerier eller Regjeringsdepartementer deels ere, deels efterhaanden dertil vilde blive afgivne. Men, ogsaa Aftstykker velkommende en nyere Tid, naaenligen vore tre sidste Kongers Regjering, ere enten indlemmede i Archivet eller her deponerede. Geheimearchivet kan altsaa med Røje kaldes, saavel et almindeligt Rigs- eller Statsarchiv, som et kongeligt Huusarchiv, og i begge Henseender kan Grundlaget

for Statens, Kongehusets og Folkets Historie siges her at hvile, hvad enten det vil komme den nærværende eller først de kommende Slægter tilgode. Ved det udvidede Lokale og den noget foregede Arbeidskraft er det tillige blevet mueligt, paa en og samme Tid at aabne flere baade indenlandske og fremmede Videnskabsmænds Udgang til Archivets rige Skatte, under saa liberale Betingelser, som dets Bestemmelse og eiendommelige Veffaffenhed tillader. I Henhold til Archivets Foregelse kan det ikke ansees for noget Tab, snarere maaskee for en Binding, i alt Fald for en hensigtsmæssig Foranstaltning, at der, ifølge Overenskomst med den Kgl. Norske Regjering ere til Norge afleverede endel norske Archivalier, som der maae antages at have størst Betydning og Interesse (S. XLI. XLIV). Endnu finder en traditionel Orden Sted i Archivet; det deler sig i forskellige Samlinger med særegne Registraturer (S. VII—VIII). At samle disse afslitte Dele til et Heelt, at lette Overfigten og Benyttelsen deraf ved nye Registranter, er den nuværende Bestyrers Opgave; maatte Forsynet forunde ham Tid og Kræfter til et Arbeide, der, som han med Føie udtrykker sig, „er af et saa overordentligt Omfang, at dets Fulbendelse og hele Frugt først kan tilfalde en kommende Generation“ (S. XI). Et andet betydeligt Nutidens Arbeide, som kan siges at være gaaet i Arv fra den forbigangne Tid, er Suppleringen og tildeels Omredactionen af det store, ved Gram og Langebek begyndte og af Archivets følgende Bestyrere fortsatte Diplomatarium (S. XLI—XLII. LIII—LV), som, man tør haabe, engang i Tiden vil kunne lægges til Grund for et Sidesykke til de diplomatariske Rildesamlinger, vore svenske og norske Nabofolk allerede kunne fremvise. Det vil letteligen indsees, og fremgaaer af selve Narrativerne, at Regjeringen i det Tidrum som disse omfatte, jævnlig har maattet søge Oplysninger i Geheimearchivet, ved Besvarelsen af flere vigtige statsretlige og politiske Spørgsmaal. Men, som kongelig Historiograph (den eeneste i Rækken af Archivets Bestyrere, Gram undtagen) kunde Geheime-Archivaren ikke indfrænke sig til den blotte officielle Meddelelse af det foresundne Materiale; este er han bleven opfordret til at bearbejde disse til selvstændige udførlige Undersøgelser; flere saadanne omtales eller antydes her (S. IX. XIX. XXXI. XXXII. XLII. LIV. LV.), og

det tør vel haabes, som det maa ønskes, at de i en kommende Tid ei altid ville forblive indsluttede i Cabinetternes Lødom, men fremdrages for at udbrede Lys over fleer end eet endnu dunkelt Partie af vore ældre og nyere Forhold.

Naar Værkets første Afdeling saaledes lærer os at kiende og agte den strænge Forretningsorden, den planmæssige Virksomhed, den stadige Samvirken af de forskjelligke Kræfter, der alt tilsammentaget kan tiene til Mønster for ethvert lignende Institut, saa er den vel, efter den høitagtede Udgivers Ottring i Fortalen, „Væreren for hele dette Forretagende;“ men den anden Afdeling vil han selv dog have anseet for „i Virkeligheden Striftets Hovedstykke.“ Den bestaaer og skal i Regelen bestaae af forhen utrykte „Actstykker in extenso til Dansk Historie.“ Den tredie Afdeling, kaldet „Tillæg“ er bestemt for Bidrag af ringere Omfang eller enkelte Meddelelser til vor Historie, hvortil Archivarbejderne maatte give Anledning; men saadanne Tillæg kunne, ifølge Fortalen, ikke nødvendigens forudsættes i hvert Hefte af Værkets Fortsættelse.

Den anden Afdeling indeholder, i næroerende Bind, Actstykker til vor Historie under tre Konger af den Oldenborgske Stamme, R. Hans, Christian III. og Friderich II.; til Forstaaelse, paa et fransk og et tydsk Brev nær, alle i det latinske, til de to Sidste i det tydske Sprog. Hver Samling danner en Række af Brevstaber, som ifølge dens Omfang vanskeligen vilde kunne finde Plads i andre lignende Samlinger, om ikke de fremmede Sprog, hvori de ere affattede, for største Deel vilde udelukke dem fra vor ældste historiske Kildesamling — Danske Magazin. Anmærkninger og Oplysninger, hvortil, for øvrigt, rig Anledning ei kunde mangle, savnes her, af gode Grunde, aldeles. Anm. kan ikke tilbageholde det Ønske, at begge disse Retninger maae blive fulgte i den Fortsættelse, enhver Ven af Fædrelandets Historie med Langsel imødeser; at det saaledes fortrinsviis maa optages Actstykker i fremmede Sprog, som ved de Bidrag de kunne afgive ogsaa til den fremmede Historie, i ikke ringere Grad vilde tildrage sig Udlandets Opmærksomhed, og at alt hvad der hører til Oplysning af det meddelte Stof overlades til senere Grundfning og Bearbejdelse. At samtlige Actstykker ere giengivne med en saa streng diplomatisk Nøiagtighed, som neppe findes i nogen af vore ældre Kildesamlinger,

vil enhver Sagkyndig letteligen overbevise sig om. Geheimearchivaren har, paa Embedsvegne, forestaaet Udgivelsen, har forfattet hele første Afdeling, og har læst Correctur efter selve Originalerne af samtlige Afskrifter. Blandt hans Medarbeidere har han især fremhævet Cancellisten Vient. Mesner, der, i Forbindelse med Stipendiarius Matthiessen, har besørget Afskrivningen og taget væsentlig Deel i Correcturen. Registratoren har, som som oftest, gennemseet Revisionsarkene. At detaillere den Berigtelse vor Historie modtager af disse Kilder, kan ikke være Hensigten af nærværende Anmeldelse; kun en Angivelse af Indholdet med Ud-hævelse af de meest fremtrædende Momenter tør her ventes.

Afdelingens to første Stykker ere: 1) K. Hans's „Brevbog;“ egentlig en Copiebog over de i hans Navn udfærdigede Breve, for første Deel, som det synes, skrevne med hans Skatfører D. Bilde's Haand; 2) „Bilag“ til denne, bestaaende af Breve til Kongen, som slutte sig til Brevbogen, hvad Tid og Indhold angaaer, og ere valgte med Hensyn til denne. Brevbogen gaar fra A. 1506 til 1512; Bilagene fra 1505 til 1513; her omfattes altsaa et Tidrum af 8 Aar. Brevbogen synes at have hørt blandt Hvitfeldts Kilder; man sammenligne f. Ex. Nr. 29. 42 med Hvitf. S. 1068; Nr. 30 med S. 1066, jfr. S. 1104; Nr. 43 med S. 1069. Naar derimod P. W. Becker i sin Comm. de rebus inter Joannem et Christ. II. ac Ludovicum XI. & Jacobum IV. A. 1511—13 actis, Hafn. 1814, p. 68, omtaler „K. Hans's Brevbog“ i Geh.-Archivet, der skulde indeholde flere Breve verlede mellem Kongen og den russiske Czar Wasilei Iwanowitsch, kan den her udgivne ikke være meent, da der i den intet saadant Brev forefindes. Tre Breve (Bil. Nr. 17. 18. 20) ere tidligere trykte i Ruddimann, Epp. regum Scot. (Edinb. 1722—24); men her giengivne efter Originalerne. Samtlige meddelte Breve, i Alt 96, ere for første Deel stiledte til Skotland, nemlig 21 til Kongens Søstersøn K. Jacob IV; eet til dennes Dronning Margarete, to til skotske Bisper, samt eet fra Dronning Christina til K. Jacob; Bil. Nr. 12 og 16 ere til K. Hans; det første fra Statthalderinde Margarete i Nederlandene, det andet fra den skotske Dronning. Af de øvrige Breve ere 9 til den franske Konge Ludvig XII, eet til hans Dronning Anna og 7 til

Henrik VII. & VIII. af Engelland; foruden eet fra sidstnævnte Konge til Kong Hans. Til Curien findes her i Alt 17 Breve, nemlig 7 til Pave Julius II. og 10 til Cardinalerne.

Brevverlingen med Skotland, Engelland og Frankrig, vedkommer nærmest Forholdene mellem de nordiske Riger indbyrdes og til Hansestæderne, navnlig til Lybek. Kongen anholdt gjentagne Gange indstændigen om Understøttelse enten med Landtropper eller med Skibe i Østersøen; men, som det synes, næsten altid forgieves. For Henrik VIII. betegnede han Lybek som alle Regenters naturlige Fiende (Nr. 45. 68. 70); men denne Konge afflog enhver fiendelig Optræden imod Forbundet, især mod Lybek, paa Grund af de Privilegier, der i mange Aar havde været dem forundte i Engelland, og gav blot intetsigende Vøster om at formane dem til Fred og Forlig (Bil. Nr. 15). Den skotske Konge benyttede derfor 1512 den engelske Konges Lunkenhed for den danske Konges Sag, for at formaae denne til at tage Frankriges Partii i Krigen mod Engelland (Bil. Nr. 17. 18). Selv indskrænkede R. Jacob sig dog ligeledes til truende Formaning mod Lybek (Bil. Nr. 7. 10); den eneste og indirecte Bistand Kongen erholdt fra Skotland og Engelland var Tilladelse for skotske og engelske Underfaatter til Raperier mod Lybek, efter de af ham udsærdigede Raperbreve (Brevb. Nr. 10. 46. 47. 61). Men ogsaa Anliggender af en mere fredelig Betsaaffenhed vare Gienstand for Regenternes skriftlige Meddelelser. Saaledes bragtes i Aarene 1506—8, giennem den skotske Konge, et Ægteskab paa Bane mellem Prinds Christian og en fransk Prindsesse, Slægtning af den franske Dronning, nemlig Magdalene, Datter af Greve Johan III. af Auvergne og Johanne af Bourbon. Paa Grund af Magdalenes Ungdom blev der dog intet af dette Ægteskab, som desuden, ifølge den danske Konges Øttring, vilde have medført større Fordeel paa den ene, end paa den anden Side; ogsaa havde Markgreven af Brandenburg foreslaaet en Datter af den polske Konge (Sigismund I.); men hverken om dette eller om andre Forslag vilde Kongen fatte nogen Beslutning, uden sin skotske Søstersens Raad (Nr. 6. 9. 30; Bil. No. 6. 8, jfr. P. W. Beckers Comm. p. 46—47). Enkelte Breve berøre Hoffernes intimere Forhold. Saaledes lykønskes den skotske Dronning Margarete (1512?) til

en Søn (Jacob V.?) Fødsel (Nr. 18); fraraades den stotste Konge en Reise til Jerusalem (No. 22); sendes ham danske Heste (Nr. 36. Bil. 8) og Mæster fra Norge (Nr. 65. 67). I England lod Kongen Skibe bygge 1508 (Nr. 32). Til Frankrige sendtes unge danske Adelsmænd, for at uddannes i den franske Konges Tjeneste, samt lære det franske Sprog og Parlaments Indretning at kende (Nr. 29. 73). I et Brev fra 1508 gjendrev den stotste Konge det Rygte, at hans Kantæler, Rob. Forman, efter sin Tilbagekomst fra Danmark, skulde have ytret noget Fornærmende om de danske Fruentimmers (Hofdamers?) Sædelighed. (Mod de danske Hoffruentimmer var 30 Aar tidligere en lignende Bestydning gjort for deres Dødsel ved K. Hans's Formaling 1478; men B. Böckmann har i en Disputats, 1771, bevist, at den hidrørte fra en Forverling af Kiebenhavn med Lybek). Mærkeligt er et Brev fra Dronning Christine til den stotste Konge (1508), hvori hun skildrer sine Lidelser under Stokholms Beleiring (1501—2), den der herskende Skierbug m. m. (Bil. 4). I Brevene til Curien paatales Kongens Ret til at bortgive geistlige Præbender, begieres pavelig Bekræftelse herpaa, føres Klage over uordentligt Levnet i Kloostere m. m. Ved at anbefale Erik Walsendorf til Thronthjemms Erkesæde, betegnes dette Embedes politiske og kirkelige Vigtighed næsten med samme Udtryk, som 1452 af Christian I. under Striden om Erkesædet mellem Marcellus og Henrik Kalteisen (No. 50). Den (Bil. 14) meddelte Forbundstractat mellem Danmark og Polen af 24de August 1509 modsiges den af Needy (Repertoire, p. 46.) yttrede Formodning, at en Forverling med en Tractat af 19de Marts og 30te Juli 1510 skulde have fundet Sted hos Hvitfeldt II. S. 1014. Endelig forekommer her et høist mærkeligt Vidrag til Historien af den endnu altid gaadefulde Zigeunerstammes Vandringer og tidligste Fremkomst i Norden. Kong Jacob meldte, under 3die Juli 1505, sin Morbroder (Bil. 3), at Anthonius Gagino ex paruo Egypto Comes, med sit Følge, paa dette uhykkelige Folks Vandring, havde søgt Tilflugt i hans Rige, indtil de kunde affeile til Fastlandet. Da han ansaae det for en Konges Pligt at hielpe de Betrængte, havde han modtaget dem og efter nogle Maaneders Ophold og fredelige Dødsel i hans Land, agtede de sig nu til Danmark.

I denne Anledning havde de udbedt sig hans anbefaling til den danske Konge, som maatte formodes at kiende dette Folk, da Ægypten laae nær ved hans Rige og en stor Deel af det allerede opholdt sig der ⁽¹⁾. Brevet indeholder altsaa et authentisk Datum for Zigeurnes første Ankomst til Skotland, der ellers henføres til 1538, ligesom til Engelland 1512; fra dette Rige forvistes de allerede 1531; fra Skotland derimod først 1579. Hvad den skotske Konge, for øvrigt, anfører om dette Folks Eiendommelighed, stemmer overens med hvad der af andre Kilder vides. Paa deres Vandringer i Europa nævnte de lille Ægypten som deres Stammehem; de udgave sig for christelige Pilgrime, der skulde affone deres Forfædres Brøde. Deres Hovding kaldtes Greve af lille Ægypten; en saadan optraadte 1427 i Paris og 1429 i Holland; endnu 1545 nævnes en „Meyster Sorgen uyt egypten.“ Naar lille Ægypten betegnes som beliggende nær ved R. Hanses Rige, da har Brevsriveren sandsynligviis forverlet Zigeunerfolket med de lappiste Nomadestammer, som mod Nord grændsede til Norge og Sverrig. Da Zigeunerne 1417 viiste sig i Tydskland, er det ei usandsynligt, at de allerede før 1503 kunne være komne til Danmark, thiendtvore egne Efterretninger tie derom. Hidtil var den ældste Kilde, hvori de hos os omtales, uden Tvivl, Christ. III. Necess af 30te October 1536, der befaler, at „alle Latere, som her ere eller findes udi Riget skulle forvistes at drage her udaf Riget, inden tre Maaneder næstefterfølgendes“ (Kold. Rosenvinges Udg. S. 170); denne Bestemmelse blev gientaget ved Frdn. 27de Nov. 1561 (Danske Magazin VI. S. 56), i hvilket Aar det første Forbud mod dem ogsaa udkom i Frankrige.

Til Christian III. Lidsrum horer det fjerde Stykke, som er et Udvalg af denne Konges Breve til fremmede Lærde, fornemmeligen til tydske Theologer, efter samtidige Copiebøger. Nogle af disse Breve have allerede, som i Fortalen bemærkes, trykte i ældre Samlinger, f. Ex. i Dänische Bibliothek I. og i Ludewig reliquiarum Mstorum V.; men her ere de naturligviis gien-givne med større Nøiagtighed; af adskillige, som ei ere besundne vigtige nok til at meddeles fuldstændige, gives Udtog eller Excerpter. Ved at sammenholde de her meddelte Breve med A. Schumachers: Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark

(I—III. 1757—59), udgivne efter Originalbreve i det tydske Cancellies Archiv, hvortil J. H. E. Bernstorff havde aabnet S. Afgang, ligesom denne ogsaa giennem Laugebek havde erholdt Enkelte fra Geheimearchivet, vil man i denne Samling finde, saavel Svar paa Kongens Breve, som Breve paa hvilke Kongen her har svaret. Saaledes horer Brevet i nærværende Samling Nr. 7 til Schumacher I. S. 29; Nr. 24 til Schum. I. S. 335; Nr. 25 til Sch. I. S. 89; Nr. 26 til III. S. 75; Nr. 28 til I. S. 94; 30 til II. S. 15; 31 til I. S. 105; 33 til I. S. 113; 37 til I. S. 154; 39 til II. S. 158; 41 til II, S. 164; 44 til II. S. 41; 49 til II. S. 43; 50 til I. S. 184; 53 til II. S. 184; 56 til II. S. 193; 57 til II. S. 196; 60 til II. S. 199; 61 til III. S. 206; 66 til II. S. 222; 67 til II. S. 83; 75 til I. S. 320. Det Brev af 25de Januar 1559, hvorved Victor Strigel afflog Kongens her (S. 246) nævnte Tilbud af 27de December 1558 om et theologisk Professorat ved Universitetet, som ikke hertil før efter Kongens Død; det er trykt hos Schum. III. S. 231 (jfr. Zwergs stell. Clereste S. 460).

De fleste af disse Breve, af hvilke 33 ere til Bugenhagen, 13 til Melancton, 10 til G. Major og to til Luther, have Hensyn til den Lids kirkelige Bevægelser og til Reformatorenes personlige Forhold; alle vidne de om Kongens strænge Orthodoxie, Afstye for alt hvad der stred mod den Wittenbergiske Lære og Frygt for alt hvadsomhelst kunde vække Strid i Kirken. Ogsaa raadførte han sig med dem i forskjellige ham vigtige Anliggender. Saaledes begierede han deres Forslag ved Ansættelse af Hofpræster (Nr. 12) og af theologiske Lærere ved Universitetet; i. Ex. da Joh. Machabæus blev ansat 1542 (Nr. 6) og efter hans Død 1558 (Nr. 72), da Dav. Chytræus havde aflaaet Tilbudet (Nr. 71); 1548 efter Ol. Chrysofomi Udnævnelse til Biskop i Berglum og Joh. Synningii Død (Nr. 31). Efter Gotsk. Ahlesfelds Død 1541 vilde han gjerne have Bugenhagen selv til Biskop i Slesvig (Nr. 3. 4); hvilket Embede han senere, efter Lilemann v. Husfens Død 1552, tilbød Geo. Major (Nr. 41), men denne frabad sig; (Schum. II. S. 165). Bugenhagen anmodedes 1524 om Forslag til en Præst ved Berg-

værket i Norge, som Bergfolkene (alle Tydste) selv paa egen Befestning vilde underholde (Nr. 15). Med de unge Danske, som paa Kongens Beføstning studerede i Wittenberg, ferte de Tilsyn og udbetalte dem deres Stipendier; Registeret (Christian III.) nævner 15 Saadanne, af hvilke Nogle i en følgende Tid fik et Navn i Kirken eller Litteraturen. For de tre Hovedreformatorer, Luther, Melancton og Bugenhagen nærede Kongen en ustrømtet Høiagtelse og Hengivenhed; 1551 vttrede han det Gaab ei at forlade Verden, før han endnu engang havde seet dem (Nr. 14). Registeret henviser til mange reelle Uttringer af Kongens Velvillie og Erkjendtlighed, ved Gaver og Pensioner, for de ham viiste Tjenester. Christian III. siendes som den første danske Konge, der har anlagt et Bibliothek, hvoraf Levninger endnu forefindes (Hist. Efterretn. om det store fgl. Bibl. 2. Udg. S. 3—7); disse hans Breve (ligesom allerede den Schumacherste Samling) indeholde ogsaa herom interessante Oplysninger. Han modtog jævnlig fra sine Correspondenter nye udfomne theologiske Skrifter, hvorved han dog paalagde dem, navnlig Bugenhagen 1544: „dweil dan vil falscher Bucher vnter guttem Namen ausgehen, das sich nit wol dafur zuhutenn, so wollet dieselbenn bucher, die Ir vnnß also schicken werdet, mit Ewer oder doctoris Martini handenn vnderzeichnenn, damit wir zusehen, das dieselbigenn mit Ewr vnd der Andern gelarthenn willen vnd Approbation ausgegangen sein“ (Nr. 15); 1551: Wan auch was Neues von Buchern ausgehenn wurde, die wollet vns mit eurer handt bezeichent . . . vberschicken, Weill allen Scribenten vnd Drucken Iho nicht zuglaubenn“ (Nr. 37). 1547 (17de Sept.) anmodede han Melancton og Bugenhagen om at forstasse sig et Exemplar af Luthers under Trykken værende „Opera vßs Reintlichst vnd stark (Papir?) In weis gebundenn (Pergamentbind?), Also das die In vnnser Bibliotheca zugebrauchenn“ (Nr. 30); et Exemplar af Luthers Bibeloversættelse (1541), i hvilket Luther, Melancton og Bugenhagen egenhændigen havde foran nedskrevet Bibelsprog, sendtes ham til Nytaar 1543; herfor takker han Bugenhagen den 30te Jan. 1543 med Tilføiende: „Wollen auch dieselben zu eyner ewigenn gedechtnuß vnd Testament umb eurent vnd frentwillen, Als die da dem Buchstaben gemess, vnnß durch euch corrigirth vnnß gebesserth,

behalffenn vnd vns treulich beuolen sein laffenn" (Nr. 41); dette Exemplar opbevares endnu i det store Kongel. Bibliothek. Derimod maa de to Exemplarer af Bibelen paa Pergament, med Tegninger af Luc. Cranach, som Kongen 1558 bestilte gennem Geo. Major, og hvorfra Bogtrykkeren M. Pust og Kunstneren hver modtog 100 Gl. paa Haanden, enten være afbestilte i næste Aar, efter Kongens Død, eller forblevne i de følgende Kongers private Eie, og formodentligen saaledes 1794 af Luerne fortærede med det Kongelige Haandbibliothek. Undertiden modtog han ogsaa Bøger af andet end theologisk Indhold. En hollandsk Mathematiker Ambrosius Magirus sendte ham saaledes (1551 og 1552?) sine Prognostica, i hvilken Anledning Kongen begjærede at han, naar han vilde meddele ham noget af Vigtighed, vilde giere det enten skriftlig eller gennem en paalidelig Person (Nr. 40. 46.). Sandsynligvis have saadanne forvantede Meddelelser været astrologiske; da netop den samme Magirus i A. 1551 sendte Kongen en politisk Sraadom (Ludewig reliquia V. p. 372). Ogsaa geistlige Musikalier modtog han og honorerede (Nr. 58. 68. jfr. Schum. III. S. 219). For et Exemplar af Forsters hebraiske Dictionarium (Basel 1557), sendtes den Afledes Bern 38 „Thaler," thi det var Kongen dediceret (Nr. 69).

Til dansk Personhistorie forekomme her ogsaa Bidrag. I et Brev til de Wittenbergske Professoreer fra Begyndelsen af 1540 (Nr. 1) omtales en Kongelig „Hoffprediger, Er Heinrich genannt," som nyelig afdød. En Hofpræst af dette Navn nævnes ikke i Zwergs stæll. Clereste; dersom han skulde være den Dr. Ericus, antistes regis (og Sognepræst i Børgense?), der døde i December 1513 (Wed. Simonsons Rugaard I. 2. S. 92), maa her være en Feil i Aarstallet. Af et Brev til Bugenhagen af 1541 (Nr. 5) erfares, at Niels Svansøe (Forfatter til en Beskrivelse over Danmark, hvoraf et Udtog er meddelt i Suhms nye Saml. I.) var fra Ribe og var i A. 1541—43 Kongelig Stipendiar; (1537 var han inscriberet i Wittenberg). En anden Kongelig Stipendiar Petrus Generanus „bey Apentade kürtig," kaldes af Kongen „Danus" (Nr. 8; ligesom hos Schum. I. S. 31; ifølge Registeret skal han ogsaa være kaldet Petrus v. Hadersleben). Med Hensyn til Kongens personlige Forhold kan

anseres, at han i A. 1545 i 6 Uger laae farlig syg i Skaane, saa at der endog gik Rygte om hans Død (Nr. 28); ligeledes var han 1554 syg i tre Fierdingaar (No. 54. 57).

Afdelingens tredie Stykke er et Udvalg af Christian III. Dronning Dorotheas Brevverling. Af de 152 Breve (1544—66) here 22 til hendes Gemals Regjering, Resten til Efterfølgerens. Til Chr. III. ere 4 skrevne; til Frid. II, 107, til Hertug Magnus 10; til Dronningens Svoger Hertug Johan den ældre 32; til Rich den 14de af Sverrig 2; deuden findes her et Brev til Moderen fra Frid. II. og et fra Magnus; fra denne ogsaa to Breve til Faderen. Brevene selv ere alle skrevne paa Høitydsk af Dronningens Secretair, men med hendes Underskrift; enkelte Efterskrifter og Haandbilleter ere egenhændige paa Blatydsk (Nr. 15. 17. 19. 20. 25. 27. 29). Denne Brevverling frembyder mangen interessant, tildeels hidtil ukendt Oplysning til Historien om vore ydre Forhold, men især giver den dog et anstueligt Begreb om de indre Forhold i Kongehuset og om Livet og Sædne i de høieste Kredse. Mueligen ville Flere med Num. ansee denne Samling for den indholdsrigeste af det her meddelte Materiale, og, da der af Fortalen erfares, at Archivet gemmer en saa stor Mængde af hendes „Breve til næsten alle samtidige Medlemmer af Kongehuset, at Dronning Dorothea uden tvivl maa antages for en af de flittigste Brevskriverinder i sin Tid,“ maa man vel ønske, at flere af disse Reliquier maa finde Plads i Værkets Fortsættelse, hvorom der ogsaa i Fortalen er givet Haab, og denne hele Brevverling tillige erholde sin rette Hylde og Forstaaelighed ved Optagelse af Sønnernes Breve til Moderen, saafremt saadanne ogsaa forefindes. Dronningen, en Datter af Hertug Magnus I. af Sachsen-Lauenburg, var født 1511 og 1525 i sit femtende Aar gift med Christian III., efter Sagnet mod begge Fædres Villie, og saaledes i sit 25de Aar Danmarks og Norges Dronning. Hendes Breve lære os at kiende og are den emme Moder, den driftige Huusbestyrerinde, den fredelstende Landsmoder og den Gudhengivne Dronning.

Det vigtigste Indhold af Brevene til Frederich II. vedkommer Toget mod Ditmarsken, de tre første Aar af Krigen med Sverrig og Kongens Broder Hertug Magnus. I hver af disse Gen-

seender kunde Dronningen ikke undgaae at komme i et spændt Forhold til sin ældste Søn. Allerede under Rusningerne til Ditmarskertoget fandt hun sig foranlediget til, ved et Ophold i Slensborg, den 31te Mai 1559, at indlægge Forben for denne Aye, hvis hele Forgerstas Kongen havde „wedsgerdberet,“ hvorved denne hans „furnhemste vnuud besten Stadt eyne in solcher gefahr vnd so gar bloß vnd leddig vonn Veld sein soll,“ at den, under en paakommende Ildbrand vilde være uden Redning; hvorfor Forgerne ogsaa tilbød sig at stille dygtige Krigsfolk for sig eller erlægge en Pengesum efter Kongens Bestemmelse (Nr. 23). Da Kongen havde tilmeldt hende Meldorfs Indtagelse den 3die Juni, formanede hun ham den 8de næstf., fra Breeg-Kloster, at give Gud eene Være for Scieren, „auch guter leutte rath vnuud Welmeynung nicht ausschlagenn“ (p. 24). Den første Gang Dronningens anden Søn Magnus nævnes i disse Breve, var medens Faderen endnu levede, 1546, da den firtenaarige Prinds af sin ældre Broder, den udvalgte Konge, var indbudet til „Kurzweyl vnd Reutherspiel“ ved en Bryllupsfest i Malmøe; dette afflog Dronningen, da hans Studia derved vilde hindres og han endnu i fire Aar skulde staae under hendes moderlige Tugt (Nr. 6). I næste Aar fulgte begge Brødrene deres Svoger, Churfyrst August af Sachsen, paa hans Hjemreise fra et Besøg i Danmark, og ved denne Leilighed erholdt Dronningen giennem sin Svigersøn (som hun kaldte sin Søn) en dygtig Hofmester for Magnus (Nr. 10. 11). Under Opholdet i Sachsen skrev den attenaarige Magnus til sin Fader, bad om Tilgivelse fordi han „ausz Unbedacht vnd Kindescher einfalt“ havde fortørnet ham, lovede at afholde sig „von sauffen, Spielen vnd anderee Wirt, dazu wir (Got lob) ehv das niemals liebe noch Neigung gehabt,“ og anholder slutteligen om, at Kongen vilde betale en Regning paa 900 Daler, som uden hans Samtykke vare anvendte paa Hertugens Garderobe (Nr. 12). Efter Faderens Død var denne Søn en Kilde til megen Sindslidelse for den ædle, opofrende Moder, lige til hendes Død. Efterat han for den ham tilkommende Andeel af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten havde erholdt Bispedømmerne Døsel og Curland, gif han i Foraaret 1560, udrustet med alt Fornødent, over til sine nye Besiddelser; men her kom han, ved de forviklede politiske Forhold og

sin egen flette og uforstandige Opførsel, i en saadan Stilling, at han i Begyndelsen af A. 1561 maatte tye tilbage til Fædrelandet for at erholde ny Understøttelse, som han ogsaa fik, men til-
drog sig ved sin Odselighed Kongens Misshag og forblev her kun en Maanedes Tid (Nr. 45. 48). I dette og næstfølgende Aar anholdt Dronningen gjentagende og indstændigen hos Kongen om Hjelp for ham med Penge og Stibe, da hans ulykkelige Land angreides af Svenske og Russer (No. 46. 48. 57. 59. 82. 86. 87). Selv irettesatte hun sin „høiværdige“ Søn i de stærpeste Udtryk for hans ryggesløse Liv. „Veib son“ — skrev hun engang — „ich byt dych um goß nyssen, hor doch auff myt dejnem bossen leben, Got wort dych yn ewycheyt straffen, wo du nydt auff horst myt sussen vnd ander schande“ (Nr. 87). Paa en rørende Maade foreholdt hun ham hans Undersaatters sorgelige Tilstand og truede endog med aldeles at vende sig fra ham (No. 60). I Breve til Kongen ønskede hun sig heller Døden, end at maatte overhænge ham i saadanne Anledninger, og beklagede den sorgelige Erjaring, at intet kan volde en Moder større Hjertesorg end et fjendeligt Forhold mellem hendes Værn (Nr. 121). Efter hendes Opfordring kom Magnus i Sommeren 1563 atter til Danmark, besøgte Moderen i Kolding, og havde en Sammenkomst med Kongen (Nr. 98. 100). I December s. A. laae han i Preeß Kloster syg af Smaakopper; (maaskee det var i denne Sygdom han blev blind paa det ene Øie, som han, ifølge en samtidig Opregnelser, har været). Ved at tilmelde Kongen dette, klager hun over, at han selv havde kaldet Magnus fra Væstland for at følge med paa det svenske Tog og, ved at omtale ham i Krigserklæringen, gjort ham mistænkt i Sverrig; hun bad Kongen endelig betænke, hvilken Skam det vilde være for ham selv, om Broderen skulde vanke forladt omkring. Da hun endnu havde sin yngste Søn, Hertug Hans, hos sig, kunde hun ei tillige underholde Magnus; men maatte dog, saafremt Kongen slog Haanden af ham, see sig ned-
saget dertil, skulde hun end selv derved geraade i Armod (Nr. 104). I Juli 1564 maa han med Moderens Understøttelse være reist tilbage til sine Besiddelser (Nr. 123), hvor Tilstanden i de to følgende Aar, saa langt Brevene naae, steds blev sørgeligere (Nr. 133. 148). Tilfids ønskede hun endog, at Sønnen, til hvem

Stifterne vare tiøbte for hans egne Penge, og som var overtalt til Afstaaelsen paa en Tid, da han endnu var Barn, maatte faae sin Andeel af Hertugdømmerne tilbage (Nr. 148). Saa vel til Hertugens egne Cantslere, som til den kongelige Statholder Erik Walkendorf (til Denne tillige gicnnem hans Søster) henvendte hun sig med Umødning om, kraftigen og alvorligen at formane ham til en bedre Dpførsel (Nr. 60); naturligviis undlod hun heller ikke at anbefale hans Sag hos Kongens tydske Cantslere og Hofraad Dr. Hieron. Thenner (Nr. 117) og til det danske Rigsraad (Nr. 148). Over den, efter hendes eget Raad, i sin Tid ansatte Walkendorfs stränge Regiment i Sennens Lande, førte hun bitter Klager og bad gientagne Gange, at han maatte blive kaldet tilbage (Nr. 117. 133. 148); Kongen lovede ogsaa, at hans Forhold skulde blive undersøgt (Nr. 135), men til hvilket Resultat dette end har ført, saa var han dog endnu 1566 i sin Post.

Hvad der især forarsagede Magnus's og hans Lands Ulykke, og derfor voldte Moderen meest Sorg, var hans Gang til Drif og til andre Udyder: „das Rastier der trunckenheit, auch ander Wbel“ (Nr. 100); at han „aus Jugentlichem vnuerstande bisweilen beyhn trunck etwas selhan gewesen“ (Nr. 130). Under hans Ophold her 1563—64 var han vel ved Moderens Formaning bleven noget asvant derfra, men hun befrygtede, at han i Bifland atter skulde falde tilbage. Det eneste Middel, hvorved han kunde komme ud af sit forargelige Liv, var, efter hendes Overbeviisning, et Christeligt Ægteskab. Fra 1561 (hans 21de Aar) drev hun derfor med Iver herpaa og søgte at formaae Kongen til, i denne Henseende, at anvende sin Indflydelse (No. 46. 100. 121. 130); skulde Magnus nogenstunde erholde mandlige Livsarvinger, ønskede hun, at disse maatte erholde Stifterne til Lehn af Kongen og Riget (Nr. 100). Den første Prindsesse, som i denne Anledning kom i Forslag (i Juni 1562), var en Søster af den polske Konge Sigismund August, enten den yngre Catharina (i October s. A. gift med Johan af Sverrig), eller, dersom i det polske Kongehuus den yngre Prindsesse ei maatte gaae forud i Ægteskab for den ældre, da denne; (der maa da have været tænkt paa Isabella, fra 1540 Enke efter Johan af Zapolya af Sie-

lenbürger, altsaa meget ældre end Magnus; men hun var død allerede 1559; Nr. 74. 78. 79). Senere (1564) nævntes en Datter af Hertug Barnim den ældre af Pomern = Stettin, som ikke havde noget imod Partiet, naar det var med Kongens Samtykke (Nr. 123. 130); denne maa have været Prindsesse Sybilla, men hun døde samme Aar. Fra andre Kilder vides, at Anna af Brandenburg, Enke efter Hertug Albert VI. af Mecklenborg, omtrent ved samme Tid ønskede en Forbindelse mellem hendes Datter Anna og Hertug Magnus, i hvilken Anledning hun henvendte sig til Hertug Albert af Preussen; men denne troede, efter hvad han havde erfaret om sin Gemalindes Brodersøn, at burde fraraade det; Prindsessen blev 1566 gift med Hertugen af Curland. Det var først længe efter denne Tid, at Magnus blev gift (1573); men da havde Døden allerede befriet Moderen fra at blive Vidne til de Ulykker, som ogsaa dette Ægteskab beredte ham. Hvad Mailand var for det sydlige og vestlige Europas Politik i det 16de Aarhundrede, var Vifland paa samme Tid for det nordlige Europas; til at kiende Danmarks Deeltagelse i disse Anliggender, afgiver denne Brevsamling ikke uvigtige Bidrag, og dette er en Grund mere til at ønske dens Fortsættelse.

Den svenske Krig, hvis Udbrud Dronningen forgieves havde søgt at afværge, gav hende Stof til mange rørende Formaninger om at stole paa Gud mere end paa Mennesker (Nr. 99), og til træffende Skildringer af Krigens ulykkelige Følger for Land og Folk; den var, som hun udtrykte sig, „ein rechte Grundsup alles Unglücks“ (Nr. 102. 132. 133. 140. 141). Saavidt mueligt søgte hun ved Forbøn og Formaning at raade Bod paa de Lidelser, den paa forskjellige Maader beredte Underfaatterne. Saaledes gjorde hun, strax i Begyndelsen, Kongen opmærksom paa de Forurettelser for hvilke Almuen var udsat ved Nødmynten, de saakaldte Klippinger, som Lehnsmænd og Fogeder nægtede at modtage i Betaling, da dog „Gott der allmechtig durch diese Leut die Obrigkeit ernert vnd erhelt“ (Nr. 103. jfr. 129). Har Dronningens Forestilling bidraget til at fremkalde den strange Forordning af 27de April 1564, hvorved Alle og Enhver under Livsstraf tilhieldes at modtage Klippingerne for den fastsatte Værdie (Danske Magazin III. S. 111), da maa denne dog ikke have

virket synderlig, dersom man tør slutte af hendes kun et Aar yngre Brev (Nr. 136). I April 1564 anholdt hun om, at hendes Krigsleding Koldingbye maatte beholde sin eeneste „Wundarzt“ som var udfreven til Krigstjeneste (Nr. 113); to Aar senere ligeledes, at Byen, som havde stillet de befalede Borgere og Landsknegte, i det ringeste maatte beholde dens eeneste „Waldier“, som man i Sygdomstilfælde ei kunde undvære (Nr. 146). 1565 bad hun indstændigen om Moderation i den Byen paalagte Skat (Nr. 143). En Forhøielse af Udførselstolden paa Stude fraa raadte hun som skadelig for Landmanden (No. 130). Ogsaa hendes personlige Forhold nødte hende under Krigen til stundom at henvende sig til Sønnen med Bønner. Strax efter Krigen Udbrud beklagede hun sig saaledes over, at Kongen havde kaldt hendes „Ambtman“ Jørgen Rosenkrands til sig, uagtet han havde givet Haab om at lade ham forblive i Dronningens Tjeneste (Nr. 97). 1564 bad hun, at hendes gamle troe Diener Godske Brochenhuus, som Kongen havde kaldt til Krigstjeneste, maatte fritages og en anden komme i hans Sted, da hun havde bestemt at holde hans Bryllup med en af hendes Hoffomfruer og der ikke vilde være Tid til at affige de Indbudne (Nr. 112).

En Virkning af denne Krig, som endnu mere maatte gaae Dronningen nær, var dog den Indflydelse den, ligesom Forholdet til Magnus, havde paa Kongens Sindelag mod hende. Saaledes var det i det andet Aar forebragt Kongen, at hun skulde have yttret sig paa en misbilligende Maade om Krigen, hvilket hun erklærede for en Fordreielse af ildesindede Dretudere (Nr. 125). Hvad Kongen kan tænkes især at have optaget ilde, var, uden Tvivl, Dronningens umiddelbare Henvendelse til hans Fætter og Fiende Erik XIV. Efter tidligere Mæglingsforsøg, tilfrev hun Denne i November 1564 et langt og rørende Brev, hvori hun mindede ham om, at han var en Søn af hendes meest elskede Søster, stildrede Krigen fordervelige Følger, og tilbød, uagtet hun derved vilde udsætte sig for sin Søns Mistanke, endnu i Vinterens Tid at reise til Kalmar, for, om mueligt, at bringe en Fred i Stand (No. 127). At den svenske Konge modtog hendes Tilbud, tilmeldte hun sin Søn; men da denne ei vilde give sit Samtykke dertil, erklærede hun aldrig oftere at ville besætte sig

med disse Anliggender; „dieweil E. V. wie aus derselben Schreiben vermerkt, bessern raht wissen“ (Nr. 132. 134. 137). Ogsaa fik hun meer end een Anledning til at erfare Virkningen af Sønnens Fortrydelse og Mistænkelighed. Ikke nok at han, stienet i hendes Nærhed, ikke stienede hende det ønskede Besøg, hvilket hun tilfrev hans „wichtigen Geschäften vnd Verhinderung“ (Nr. 126); at han i længere Tid undlod at glæde hende med, endog kun et „Grüßbriefflein,“ lod han den svenske Konges Breve til hende aabne, lagde i Nyborg Beslag paa et Skib med Proviant, bestemt for Broderen i Lifland, fordi det mistænkes at skulle gaae til Sverrig, ja forbod endog hendes Folks Reise og Befordring gienuem Byen (Nr. 136. 138. 139. 140). Da hun i Mai 1566 atter skrev til K. Erik om en dansk adelig Frues Løsladelse af svensk Fangenskab, kunde hun dog ikke afholde sig fra at udtale sin Sorg over det fiendtlige Forhold mellem to Regenter, der Begge stode hende saa nær; erindrede ham om den gode, for begge Riger saa velgierende Forstaaelse, der havde fundet Sted mellem deres Fædre, og tilføier endelig den mærkelige Uttring: „Das sich dagegen icho nicht wenig hohen potentaten erstewen vnd nichts lieber sehen mochten, dan das beede Ewere liebden um Konigreichen Ehr landt vnd leut khemen, ist kein Zweifel, dan man wol weist, wan Dennemark vnd Schweden zusammen halten, sich niemand balde in feintschaft gegen sie auffleinen dorffen“ (Nr. 149). Ogsaa hendes Søn, meldte hun, at have formænet til Fred, men da hun i næsten halvandet Aar ikke havde seet ham, og tilbragt det meeste af den Tid hos hendes Døttre i Lybsland, vidste hun ikke, hvorledes Sagerne stod. I Anledning af de Svenskes edelæggende Indfald paa Osel bemærkede hun, at Magnus havde erholdt de liflandste Besiddelser som Erstatning for sin fædrene Arv, og for øvrigt ingen Andeel havde i Krigen; hun bad derfor om Skaansel for de uhykkelige Indbyggere (No. 149). For at undgaae Sønnens Mistænke fandt hun imidlertid raadeligt at tilfende ham Copie af Skrivelsen til den svenske Konge, mod hvilken han da ikke havde noget at erindre (Nr. 150). I en Skrivelse til det danske Rigsraad udtalte hun ligeledes sine Fredsønsker, stienet hun forudsaae, at ogsaa det vilde blive mistydet (Nr. 147). Til Krigshistoriens Detail forekommer her for øvrigt kun saa hidtil ukiendte Træk, blandt hvilke dog et Par

fortiener her at udhøves. Af Nefens Frid. II. Historie (S. 82—89) vides, at den krigerste Hertug Erik af Brunsvig i Krigens første Aar havde tilbudt at stille Tropper til Kongens Tjeneste; men at Tilbudet ikke modtoges og at man endog havde Meie med at formaae ham til at trække sin Hær bort fra den hollenske Grændse. Om den Reise Hertugen i denne Anledning foretog sig til Danmark, gif Rygtet, efter Dronningens Beretning, at han selv skulde have yttret, at den havde været ham meget imod; at han endog havde frygtet for at blive indlogeret i den afdøde K. Christians Fængsel; at han ikke var bleven medtagen af Kongen efter sin Stand; endelig, at denne havde tilbudt ham, „an vngespurliche vnzuchtige Dritter gefellig zufuhrenn, vnd im beysein des Grafen zu Schwarzenburg allerley selhame Reden gehen Ime lauffen lassenn, die Ime Schrecken vund allerley Nachdencken erwecket“ (No. 101). I A. 1566 bad Dronningen Gud forbyde, at Kongen skulde kalde franske Krigsfolk herind: „Dan wie solich Volk haus helt, wo es hinkombt, das weist man wol“ (Nr. 147), og havde han selv allerede i Skaane og paa andre Steder erfaret (Nr. 148).

Heller ikke mod sine øvrige Sedstende viiste Kongen altid et saa broderligt Sindelag, som Moderen kunde ønske. Ved Brudsesse Dorotheas Ugtestab med Hertug Wilhelm af Brunsvig 1561, synes hans Deeltagelse at have været temmelig lunken (Nr. 39. 40. 49—51. 56. 58); og da Dronningen i denne Anledning i September reiste til Slesse, hvor Brylluppet skulde holdes, bad hun Kongen indstændig at besørge sig i Kolding forinden Vegges Afreise, dersom han ei skulde foretrække at indfinde sig ved et andet Bryllup i Odense, hvilket imidlertid dog blev Tilfældet; ligesom hun ogsaa maatte erindre ham om at forskaffe hende Befordring paa Udreisen (Nr. 62—65). De Skridt, der A. 1562—63 gjordes for at staafe hans yngste Broder Hertug Hans Coadjutoratet i Bremen, synes han heller ikke synderlig at have undersøgt (Nr. 83. 94); hvorimod Dronningen ikke længe efter endog maatte frigiere sig for den blandt Kongens nærmeste Omgivelse, maaskee endog af ham selv yttrede Mistanke, at hun skulde bestraabe sig for at faae denne Kongens yngste Broder udvalgt til Konge; en Beskyldning, som hun erklærede for Dievelens Værk (No. 104). Ved

de fleste Sammensted af denne Art, indskrænkede hun sig til moderlige Formaninger og rørende Beflagelser; men enkelte Gange gav dog den tilkugeholdte Garme sig Lust. Saaledes, da Kongen i A. 1564 havde lagt en af sine Drabanter med Hustrue ind paa Arensbock-Kloster, som hørte til Hertug Hanses Andeel, men Dronningen havde bortvist begge disse unge og stærke Folk, der kunde ernære sig selv, og som Kongen i alt Fald selv maatte sørge for, bad hun i sit Svar paa en Skrivelse, hvori Denne havde yttret sin Fortrydelse derover, at „E. L. wolle vns mit solichen raven vnfreundlichen schreiben, die der teuffel als ein listiger bofer geist durch seinen saumen erwecket, sohnlich verschonen und derselbenn geliebten bruders, auch vnser gelegenheitt, das wir seine L. nit ohne beghostung bey vns bißher gehabt vnd ferrer haben, sohnlich vnd im besten vormercken. Das stehet E. L. wol ahn“ m. m. (Nr. 114). Ogsaa Deelingen af Hertugdømmerne i Januar 1564 synes seener at have foranlediget nogen Misforstaaelse (Nr. 131). Dermed kan det vel, med Hensyn til den Tids Sæder, ikke antages, at Kongen kan have følt sig synderlig fornærmet ved Moderens Formaning til ham, ligesom til Magnus, „sich von vbermessigen trincken, daraus all andere erschreckliche sunden herfließen, enthalten“ (Nr. 102, jfr. 147).

De i Brevverlingen forekommende Ytringer af gienfædig Opmærksomhed kunne vel derfor mindre anses som Vidnesbyrd om noget særdeles hierteligt Forhold mellem Moder og Søn, end som hidrørende fra den Courtoise, heitstaaende Personer fandt det nødvendigt at vise hinanden. I A. 1561 sendte Dronningen ham fire Skjorter med Løve om Flere (Nr. 41). Ved Udbrudet af den svenske Krig sendte hun ham, stændt med et tungt Hierte, de enskede „Weldzeichen“ til Uddeling blandt hans Oberster (Nr. 98); seener modtog han fra hende en „Varet“ med dertil hørende „ringschechige Federn“ (Nr. 109. 115); en „huot“ (Hat?) tilligemed det lovede „quittum Latwergen“ (No. 129) og en „Wag“ (Vogn?) (Nr. 120); med nogle Krebs sendte hun tillige en Fiske, som kunde sætte dem i Vandet (Nr. 119). Kongens Vederlag synes stundum kun at have været af ringe Værd; saaledes engang et gammelt og ubrugeligt Skib, af den Bygning, „wie die See-rauber pflegen zu haben;“ hun bad derfor om et større og rum-

melligere, der kunde indtage en større Laast, formodentligen til Bisland (Nr. 130). To Poppegøier og en „Meerkag“ synes hun engang at have faaet (Nr. 76), og en „schonen falhen engelischen hund“ udkøb hun sig (Nr. 85). Derimod fandt Kongen, selv under sine jævnlige Reiser omkring i Riget, sjelden Tid og Leilighed til at besøge sin Moder saa ofte, som denne ønskede det og indstændigen bad derom; engang havde hun i halvandet Aar ikke seet ham (Nr. 149); enkelte Gange tilbød hun derfor selv at komme til ham, endog midt om Vinteren, saafremt det var ham beleiligt at modtage hende (No. 67. 104. 115. 118. 126).

Mellem Dronningen og hendes Svoger Hertug Hans den ældre fandt en stadig og fortrolig Brevverling Sted, allerede i Christian III. Levetid; i hendes Enkestand var der saa meget mere Anledning dertil, som deres Resjidentjer, Kolding og Haderslev kun laae fire Mile fra hinanden. Det havde været Hertugens Ønske, efter Broderens Død at ægte hans Enke, som dengang gif i sit 48de Aar, og altsaa var ti Aar ældre end Hertugen; men religiøse Betænkeligheder havde afholdt ham deraf, og han forblev ugift lige til sin Død, 1580, ni Aar efter Dronningens. Begges Character stemmede desuden overeens i meget; Begge elskede de stille, fredelig Virksomhed og nærrede kjerlig Omhu for deres Undersaatter. Derfor angik deres gjensidige Meddelelser fornemmeligen economiske Anliggender. Hertugen overlod Dronningen forskiellige Haandværkere naar hun behøvede Saadanne til Bygningsforetagender (Nr. 5. 311—15. 72. 106); ogsaa erholdt hun fra ham saavel Bygningsmaterialier som Huusgeraad, f. Ex. en stor Steen (Nr. 26); en Bryggerkiedel (Nr. 32. 33); en Kaffeovn (Nr. 37); „schifer Nägel“ (Nr. 41); tillige Skibsredskab (Nr. 44). Engang bad hun ham forskaffe sig en Fisser, „der auch im fließenden Wasser als in Strumen zu fischen vorstünde hab“ (Nr. 69). Den trofaste Svigerinde undlod heller ikke at giøre Siengjeld. Hun sendte Hertugen saaledes sin „Rhornmeister“ til Udførelse af Vandgravning (Nr. 81); lod sin „Weisbecker“ (Hvedebrødbager) gaae i Hertugens Tjeneste (Nr. 53); laante, efter hans Anmodning, Broderen Hertug Adolph sin „Leibzelder“ til „Rennen“ (Nr. 62); gav ham Anslag paa Viin tilliebs (Nr. 4); tilbød at staae ham Bræder fra Norge (Nr. 55) og Steene fra Pirna i Sachsen

(Nr. 31); endelig forærede hun ham en Jagthund og Kalk (Nr. 13. 14) samt et „Asterich“ (indlagt Blisegulv; „Astrag“) som fandtes paa Sønderborg (Nr. 92). For En og Anden gjorde hun undertiden Forbøn hos Hertugen (Nr. 1. 95). Som et Træk, der vidner om en, paa den Tid og i hendes Stilling, vist ikke almindelig Retsfælelse, kan tillige anføres, at hun, efter at have klaget for Kongen over en Adelsmand, Hans Skovgaard, der havde voldtaget en uerhyttet Pige i Kolding, og nogle Dage efter endog bevæbnet, til Trods og sandsynligvis i en ond Hensigt, var reist giennem Byen, ei vilde tage Hensyn til Hertugens, paa Grund af den Skyldiges adelige Herkomst, Drukkenhed og Ungdom indlagte Forbøn (Nr. 77). Under en Reise til Tydskland 1562 betrodde hun sin yngste Søn til Farbroderens Varetagt (Nr. 72). Ogsaa Hertugens Breve til Dronningen tør man haabe, i det ringeste udtogsviis optagne i Forfattelsen af hendes Brevverling.

De fleste af samtlige Dronningens Breve ere daterede fra Kolding; kun enkelte fra Slensborg, Sønderborg, Arensböck og a. St., naar hun har befundet sig paa Reiser til eller fra Tydskland, hvortil hendes Familieforbindelser, især hendes to Døttres Giftermaal ei stelden foranledigede hende. Saaledes gjorde hun i Sommeren 1560 en Reise til Meissen, men var i December hjemme igjen (Nr. 35. 36). I Mai og Juni 1561 var hun igjen i Sachsen (Nr. 47. 50). I September s. A. reiste hun til Dorotheas Bryllup i Celle, men var hjemme i November; til denne Reise udbad hun sig af Kongen Tilladelse til at tage Doctor Heliam Reinpolt med sig som Læge, da hun ønskede at lade sin egentlige Læge Doctor Cornelius (Hamsfort) blive tilbage i Kolding hos sin „junges Sonlein herzog Christian“ (Nr. 61—66); nemlig hendes dengang aargamle Dattersen, siden Churfyrste Christian I., som hun havde taget med sig ved sin Hjemreise fra Sachsen i samme Aars Sommer (Nr. 50). I Februar 1562 reiste hun til Sachsen for at være tilstede ved hendes Datters Churfyrstinde Annas Redkomst, og kom hjem igjen i Mai (Nr. 71. 73). Den 1ste Juni 1563 var hun i Lybek, men den fjerde næstfølgende trængtes hun igjen i Kolding (Nr. 96. 97). Den 20de Juli s. A. skrev hun til Kongen fra Slensborg paa en Reise til Lüneburg (Nr. 99), men den 23de i samme Maaned havde

hendes Brev til ham fra Kolding (Nr. 100). Den 5te September 1563 meldte hun Kongen fra Sønderborg, at hun var kommen hjem fra en Reise til Dresden (Nr. 101). Uagtet hendes Brevverling i de følgende Aar ikke bestemt omtaler nogen særegen Reise, maa Saadanne dog have fundet Sted, da hun den 12te Mai 1566 skrev til Erich XIV., at hun dengang i næsten halvandet Aar ei havde talt med sin Søn Kongen, eftersom hun „merer theils bey den andern vnsern geliebten kindern in Teutschland gewesen“ (Nr. 149).

Den tredie Afdeling eller „Tillæget“ indeholder, foruden en lille Notice til den flensvigste Kirkehistorie af 1575, et „Alphabetisk Register over Helgendage og andre Dages og Tiders Navne, som findes i danske eller nordiske Historier eller Documenter;“ egentlig et revideret og foreget Optryk af Langebeks Helgendagsfortegnelse i Vid. Selskabs dansk historisk Almanak 1760. Her findes altsaa et, ved Studiet af vor Middelalders Historie uundværligt Hjælpemiddel, Sideslykke til Chr. Langes Fortegnelse paa de i Norge brugelige Helgendage, foran Diplomatarium Norvegicum, 1ste D., og til Registeret over svenske Helgendage i Handlingar rörande skand. Histor. 5te D. (1818). Endelig har Registrator, Prof. Kall Rasmussen meddeelt udferlig Efterretning: „Om to nylig fundne Fragmenter af en Codex af Saro,“ som fortæner særlig Opmærksomhed ved de Forhaabninger denne Opdagelse torde vække for Fremtiden. Disse Fragmenter, opdagede som Hestelister om Kronborg Slots Fordebog 1627—28, have tilhørt en Pergamentcodex af Saro, uden Tvivl fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede og indeholde Stykker af Saros 7de Bog; et Facsimile deraf er vedføjet. Dette interessante Fund har fremkaldt en lærd og grundig Undersøgelse om hvad der vides eller kan formodes om Haandskrifter af Saro, som have existeret før Editio princeps udkom. Da den saakaldte sielandiske Krønike benævner Saros Værk Gesta Danorum, liber gestorum Daniæ, er det sandsynligt, at dette ogsaa er forstaaet ved de Gesta Danorum i to Bind, som nævnes i en roeskildes Kanniks Testament af 1382 (ifølge Suhm, af 1386). Med Hensyn til de to Haandskrifter af Saro, som den tydske Lærde Casp. Barth skal have oiet kan bemærkes, at disse mueligen kunne tænkes nærmere omtalte i de to

Bind af hans Adversaria (Lib. 147—180) i det store Kongelige Bibliotheks Manuscriptsamling, der længe vare anseete for tabte (Efterr. om det st. Kgl. Bibl. 2. Udg. S. 273); ligesom D. Sperling den Yngre i et Bind af sine haandstrevne Samlinger har opbevaret de i P. E. Müllers Udgave optagne Variationer af et Par i Slutningen af det 17de Aarhundrede fundne Membranfragmenter, der ligeledes havde været brugte til Bind en gammel Tordebog. Vegge disse Opdagelser, i Forbindelse med de langt interessantere af lignende Art, der i en senere Tid ere gjorte i Norge, kunne opfordre vedkommende Bestyrere af offentlige Arkiver til at underkaste alle saadanne gamle Bind en nøiagtig Undersøgelse. Sagnet, at den sidsopvingste Biskop Henn. Gad, ved A. 1509 skulde have eiet et Haandskrift af Saxo, vides kun at grunde sig paa usikre og upaalidelige Efterretninger (S. 23—31). Derimod maa Num. her nævne de Chronica de Norvegia, Dacia & Svecia, som den til Erkebisp i Norge af Baven udnævnte Henrich Kalteisen († 1465) blandt flere Haandskrifter efterlod sig og som endnu 1688 skal have eksisteret i et Klosterbibliothek i Coblenz (Skand. Litt. S. Sfr. XVI. S. 87); da man, ved Kreniken om Danmark kunde tænke sig, enten selve Saxos Værk, eller et senere, hvori dette var benyttet. Dog saa torde en islandsk Saga, skjøndt fra en nyere Tid, i denne Henseende fortjene nogen Opmærksomhed; nemlig den saakaldte Saga af Amloda Hardvendilssyni, der egentlig haves i to forskjellige Bearbejdelser. Den ene, hvori Lamerlan og Bajazet forekomme, har allerede Torfæus med Røie anseet for et nyere Digt (Series reg. Daniæ p. 303); om den anden, som Suhm kalder en „islandsk Oversættelse af Amleths Historie hos Saxo,“ men som tillige indeholder Afvikling, der ei findes hos Denne, yttres han derimod, at „man snart kunde falde paa de Tanker, at denne Oversætter havde havt en Codex af Saxo for sig, som var mere fuldstændig end den trykte;“ (Kritisk Historie II. S. 347). Foran en Utskrift af Sagaen efter A. Magn. Nr. 121. 4. har Suhm imidlertid skrevet: „Er en Oversættelse af Saxo og kan tiene til at stadfæste Læsemaaderne hos ham, saafremt den ei er gjordt efter den trykte, som jeg dog næsten troer.“ P. E. Müller (Kritisk Unders. af Danm. og N. Sagnhistorie

S. 42) kalder denne Saga „en fri Oversættelse af Saxos Fortælling,“ men uden at yttre sig nærmere om dens Værd. Da der ikke i den Magnæanske Samling, og, saavidt vides, heller ikke i Sverrig høves nogen Membran af denne Saga, vilde det først efter en Undersøgelse af de indre Kriterier, efter Papiirhaandskriftet i den Magnæanske Samling fra Slutningen af det 17de Aarh. kunne afgøres, hvorvidt en Codex af Saxo kan tænkes at have været benyttet ved den islandiske Bearbejdelse eller ikke; en saadan Undersøgelse kunde, i hvert Tilfælde, være ønskelig.

Man kan altid være vis paa, i ethvert af den, med bort Fædrelands Specialhistorie saa fortrolige Værdes, desværre fældne Arbejder, at finde nye Oplysninger og Berigtigelser af ældre Vildfarelser; saaledes meddeles i disse saa Blade Personalia om Chr. Pedersen og nogle af hans Samtidige, samt om den i vor Litteraturhistorie ei ubekjendte Joh. Lawerengen, Bemærkninger om Henn. Gads foregivne Tale 1509 og om enkelte danske Klosterbibliothekers Skiebne efter Reformationen.

Et Værk som foreliggende bør ikke savne Register; til anden og tredje Afdeling er et saadant, lige fuldstændigt og paalideligt udarbejdet af Cancellisten ved Geheime-Archivet Lieut. Plešner; til den første Afdeling vil et Register senere blive leveret for flere Bind paa eengang.

Værket uddeles af Overbestyrelsen til offentlige Anstalter, f. Ex. Stifts- og Skolebibliotheker, i Kongeriget, i Slešvig, i Helsten og Lauenborg, samt til Bibliotheker i Udlandet, navnlig i Sverrig og Norge. Resten er overladt til Geheime-Archivarens Disposition, i Overeensstemmelse med Universitetets og Rectorernes Dispositionsret over Universitets- og Skoleprogrammer. Det for Salg af Exemplarer indkommende, hidtil ikke meget, tilfalder Archivet til Anskaffelse af literære Hjælpemidler, hvortil ellers intet i Budgettet er aflagt.

I dette Bind foreligger saaledes Begyndelsen til et stort og indholdsrigt Værk, der vil kunne fortsættes gennem flere Generationer og af mange efter hinanden følgende Archivarer. Maaatte Hæn, som lagde første Haand deryaa, have den Tilfredsstillelse ogsaa at opleve Fortsættelsen gennem en Række af Bind.

G. C. Werlauff.